



EEDER

Edebî Eleştiri Dergisi

e-ISSN: 2602-4616

Mart 2022, Cilt 6, Sayı 1

Atıf/Citation: Yıldız, E. (2022). "XVI. Yüzyıl Divan Şairi Ümidî Paşa ve Dîvânçe'si", *Edebî Eleştiri Dergisi*, 6(1), s. 1-18, DOI: 10.31465/eeder.962323

Enes YILDIZ*

XVI. Yüzyıl Divan Şairi Ümidî Paşa ve Dîvânçe'si** *16th Century Divan Poet Umidi Pasha and His Divance*

ÖZ


Biyografik kaynaklarda "Ümidî" mahlasını kullanan yedi şair bulunmaktadır. Bu şairlerden biri de Ümidî Paşa'dır. Kaynaklarda Ümidî Paşa'nın hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. XVI. yüzyıl divan şairi Ümidî Paşa, Kanûnî Sultan Süleyman devri kaptanlarından Salih Paşa'nın oğludur. Kendisi de babası gibi denizci ve paşadır. İstanbul'da doğan şairin doğum yılı bilinmemektedir. Şair, 946 (1539-1540) yılında vefat etmiştir. Bu çalışma Ümidî Paşa'nın Dîvânçe'si üzerinedir. Ümidî Dîvânçe'sinin ulaşabildiğimiz tek nüshası Milli Kütüphane Türkçe Yazmalar Bölümü 06 Mil Yz B 191/5 arşiv numarasında kayıtlı divanlar mecmuası içerisinde yer almaktadır. Revî harfine göre mürettep olan Ümidî Dîvânçe'sinde 61 gazel ve 1 kaside vardır. Çalışmada öncelikle "Ümidî" mahlasını kullanan şairler hakkında bilgi verilecek, ardından Dîvânçe tanıtılacaktır. Çalışmanın sonunda Dîvânçe'den örnek olarak on beş gazelin transkripsiyonlu metni verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, XVI. Yüzyıl, Ümidî, Dîvânçe.

ABSTRACT

In the biographical sources, there are seven poets who use pseudonym "Umidi". One of these poets is Umidi Pasha. There is not much information about the life of Umidi Pasha in the sources. 16th century divan poet Umidi Pasha is the son of Salih Pasha, one of the captains of the reign of Suleiman the Magnificent. He is also a sailor and a pasha like his father. The birth year of the poet, who was born in Istanbul, is unknown. The poet died in 946 (1539-1540). This study is about Umidi Pasha's Divance. The only copy of Umidi's Divance we can reach is in the National Library Turkish Manuscripts Department It is included in the journal of divans registered in archive number 06 Mil. B 191/5. There are 61 ghazals and 1 eulogy in Umidi's Divance, which is composed according to the letter of revî. In the study, firstly, information will be given about the poets who use pseudonym "Umidi", then Divance will be introduced. At the end of the study, the transcribed text of fifteen ghazals from Divance will be given as an example.

Keywords: Classical Turkish Literature, 16th Century, Umidi, Divance.

* Dr., Ürdün Üniversitesi, Yabancı Diller Fakültesi, Türkçe Bölümü, enesedebiyat@hotmail.com  ORCID: 0000-0003-3614-579X

**Araştırma Makalesi, Geliş Tarihi: 04.07.2021 Kabul Tarihi: 13.11.2021 Yayın Tarihi: 24.03.2022

Giriş

Başta tezkireler olmak üzere biyografik kaynaklarda “*Ümîdî*” mahlaslı şairler hakkında bilgi bulunmaktadır. *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü* adlı eserde “*Ümîdî*” mahlaslı 7 şair hakkında bilgi bulunmaktadır (İpekten vd. 1988: 511-512). *TEİS*’te (Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü)¹ ise 5 şair ile ilgili bilgi vardır. Kaynaklarda haklarında bilgi bulunan “*Ümîdî*” mahlaslı şairleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Ümîdî, İmam Recep Çelebi: XVI. yüzyıl şairlerindedir. Merzifonlu olan şairin doğum tarihi bilinmemektedir. Asıl adı Recep’tir. Ebussuud Efendi’nin torunu Abdülkerim Çelebi’ye mülazımlık yapmıştır. İstanbul’da Bezirgân Camii’nde imamlık görevinde bulunan şair 1019 (1610) yılında vefat etmiştir. “*Nevmîd gitti dehr-i fenâdan Ümîdî hâ*” mısrası vefatına tarih olarak düşülmüştür (İpekten vd. 1988: 511-512; Kocaaslan, 2009: 132):

Tîr-i müjesine deyme dil murgı urulmaz
Ebrûlarınun yâsı kolayına urulmaz

Nice aylar geçer bir gün kadem-i rencîde kılmazsun
Güyâ ey âfitâbum zerre denlü hâlbilmezsun

Helâk oldum hey âfet künc-i gamda intizârunla
Hele ‘ahd itme bâri ‘uhdesinden çünkü gelmezsun

Ümîdî, Abdurrahîm Çelebi: XVI. yüzyıl şairlerindedir. Isparta’da doğan şairin asıl adı Abdurrahîm’dir. Şam kadısı Ali Çelebi’nin kardeşi olan Ümîdî de kadılık yapmıştır. Âşıkâne ve rindâne tarzda şiirler yazan Ümîdî’nin şiirleri hakkında Ahdî şunları söyler: “*Fünûn-ı fezâyil ile ârâste ve kemâl-i hüsn-i hulk ile pirâste eş’arı selîs ve güftârı nefîs ve zebân-ı Fârisî’de nazm-ı dil-pesendi dil-peziir ve şi’r-i Türki’de tab’-ı bülendi bî-nazîrdür.*” (İpekten vd. 1988: 512; Solmaz, 2018: 104). Şu beyitler onun şiirlerindedir:

Zülf-i tu şod dest-i tu mahzûn u perîşân
K’û nîz çü men kerde fûrû ser-be girîbân

Felegün hâline ey h’âce nazar kılmazsın
Çarh-ı atlas ne kumaş idigüni bilmezsin

İbret aldı bunca gamlarla görüp âlem beni
Âh kim ibret-nümâ-yı âlem itdi gam beni

Saldı deryâ-yı gamun girdâbına devrân beni
Rûzgâr-ı nâ-muvâfik itdi ser-gerdân beni

Bahr-ı eşke gark kıldı dîde-i giryân beni
Saldı girdâb-ı belâya itdi ser-gerdân beni

Ümîdî, Ahmet: XVI. yüzyıl şairlerindedir. İstanbullu olan şairin asıl adı Ahmet’tir. Öğrenimine Bostan Efendi’nin yanında başlamış ve Kadızâde’den mülazim olmuştur. İlk mahlası “*Sıdkî*” olan şair, genç yaşta vefat etmiştir. Şiirlerinde Bâkî’yi örnek almış ve Bâkî’ye nazireler yazmıştır. Tevriye ve ihâm sanatına sıklıkla başvuran şairin bilinen tek eseri divanıdır. Divanda 12 kaside, 279 gazel, 13 kıt’a, 17 müfred, 7 matla bulunmaktadır. Divan üzerine iki yüksek lisans çalışması yapılmıştır (Buyruk, 2009; İpekten vd. 1988: 511; Kılıç, 2018: 153; Selvi, 2008). Ümîdî’nin ilk gazeli şöyledir:

¹ <http://teis.yesevi.edu.tr/>. Erişim Tarihi: 09 Şubat 2021.

Kâmetün gibi kanı nahl-i dil-ârâ cânâ
Leblerün gibi ya bir ağıza gelmiş hurmâ

Katre-i eşk-i teridür görinen sanma habâb
Acıyup gözlerimün yaşına aglar deryâ

Gice mey-hânede mestâne tokındum haylî
Münkesir oldı birez hâtır-ı câm-ı sahbâ

Hayli dil-teng idi yâd-ı leb-i la'lünle senün
Gonçe-i bâğı gelüp açdı birez bâd-ı sabâ

Tîgun ile kafese döndi dil-i sad-çâküm
Tûtüdür anda hayâl-i hah-ı sebzün gûyâ

Şimdi divânım ile Husrev-i mülk-i nazmam
Defter-i şi'ri Ümidî n'ola dürse şu'arâ (Buyruk, 2009: 158)

Ümidî: XVII. yüzyıl şairlerindedir. Edirne'de doğan şair, Pervâne-zâde Ahmet olarak tanınır. 1114 (1702-1703) yılında vefat etmiştir (İpekten vd. 1988: 512).

Ümidî, Vâiz Şeyh Ahmed: XVII. yüzyıl şairlerindedir. Kızanlık kasabasında doğan şairin asıl adı Ahmed'dir. Celvetiye tarikatı şeyhlerinden İsmail Efendi'nin oğludur. Küçük yaşta pek çok alanda ilim tahsil ettikten sonra Celvetiye tarikatının âdab ve erkânını öğrenmiş, İstanbul'da Küçük Ayasofya'da Hüseyin Ağa zaviyesinde şeyhlik makamında bulunmuştur. Zamanın şeyhülislamı, Ümidî'nin ilminden istifade edilmesi gerektiğini ifade etmiş ve onu Şehzade Cami'ine vâiz olarak tayin etmiştir. Şair, 1694'te vefat etmiştir. Cuma günleri kırk veya kırk sekiz sene boyunca tefsir üzerine vaazlar veren Ümidî, böylelikle Kur'ân-ı Kerim'in tamamının tefsirini yapmıştır. Sûfiyâne sözleri, ilahi ve naatları ile meşhur olan Ümidî'nin pek çok eserinin olduğu belirtilir. *Mecâlis-i Evliyâ* isimli bir risalesi olan şairin tıpla ilgili *Keşf-i Beyân* adlı kitabın tercümesini de yapmıştır. Ayrıca; ayet, hadis, duâ, ilahi ve çeşitli hikâyelerin yer aldığı yirmi bölümden oluşan *Mecâlis*'i vardır (Buyruk, 2020; Çapan, 2005: 71; İpekten vd. 1988:512):

Na't-ı Şerîf

Ey sa'âdet burcunun mâhı Muhammed Mustafâ
Merhabâ ey nûr-ı ümmet merhabâ yâ merhabâ
Çünkü togdun oldu âlem makdemünle pür-ziyâ
Merhabâ ey nûr-ı ümmet merhabâ yâ merhabâ

Küfr ü zulmet ref' olup açıldı kalb-i mü'minîn
Gıtdi fetret geldi rahmet âlemine ey Emîn
Hayr-makdem diyüben geldi melâ'ik Rûh-Emîn
Merhabâ ey nûr-ı ümmet merhabâ yâ merhabâ

Enbiyânun hayline şâh etdi Rabbe'l-âlemîn
Anunçün oldu zâtun "*rahmeten li'l-âlemîn*"
Senün ile bitdi bünyân-ı nübüvvet çün hemîn
Merhabâ ey nûr-ı ümmet merhabâ yâ merhabâ

Ey şefâ'at kâni fahr-i enbiyâ-i mürselîn
Tâ'atünde buldı devlet cümleten hep kâmilîn

Kıl Ümîdiye şefâ'at yâ şefî'a'l-müznibîn
Merhabâ ey nûr-ı ümmet merhabâ yâ merhabâ

Ümîdî: İstanbul'da doğan Ümîdî, Danişment şairlerindedir. Öğrenimiyle birlikte şiirle de ilgilenen şairin şiirleri âşıkânedir (İpekten vd. 1988: 512).

Ümîdî Paşa: XVI. yüzyıl şairlerinden olan Ümîdî Paşa'nın doğum tarihi bilinmemektedir. Asıl adı Ahdî'ye göre Mehmed Paşa, Âşık Çelebi'ye göre Mustafa Paşa'dır. Kanûnî Sultan Süleyman devri kaptanlarından Salih Paşa'nın oğlu olan Ümîdî, babası gibi denizci, paşa ve beylerbeyidir. Şair 946 (1539-1540) yılında vefat etmiştir (İpekten vd. 1988: 512; Kılıç, 2018: 154; Solmaz, 2018: 53). Âşık Çelebi, Ümîdî Paşa ile ilgili bilgilerden sonra şu örnek beyitleri verir:

'İşk bir deryâ durur kim mevcinün pâyânı yok
Sâhil-i deryâda gark olmuşların oranı yok

'İşk derdine devâdur hamdülillâh terk-i ser
Sanmanuz kim ehl-i 'ışkun derdinün dermânı yok

Ey Ümîdî görmek ile yâri oldun kâm-bîn
Câme-hâb içre uyur bulsan olurdun kâm-yâb

Bu gönül niçeye dek cân ile cânân arasın
Kesdi çün hançer-i hicrân ile cânân arasın

Dil-i sûzân kebâbdur gûyâ
Kanlu yaşum şarâbdur gûyâ

Dil-i gam-dîde bezm-i 'ışkunda
Şöyle iniler rebâbdur gûyâ

Her sözün kim çıkar dehânundan
Gaybdan bir hitâbdur gûyâ

Hikmet-âmîzdür Ümîdî sözün
Her biri bir kitâbdur gûyâ (Kılıç, 2018: 155).

Ahdî, Gülşen-i Şu'arâ adlı eserinde Ümîdî Paşa'nın hayatı ile ilgili bilgilerden sonra örnek olarak şu şiirleri verir:

Bu bahr-ı bî-kerân ki le'âl ile pür durur
Her beyti oldı gevher-i tâc-ı Sikenderi

Dâline şâh-ı Sidre n'ola egse başını
Rif'atle oldı ravzada Tubâ berâberi

Yâsına n'ola zevrak-ı ümmîddür dir isem
Mazmûmı oldı bahr-ı necâtuñ çü lengeri

Yir itse vâvına n'ola gönlüm visâl umup
Çün şeş cihetle eyledi 'uşşâka yâveri

Çün kim nihâl-i kâmet-i havrâdur ol elif
Bâg-ı ümîdün olsa n'ola sâye-güsteri

Nûmî ki oldı mahzen-i genc-i nihân-ı 'ışk
'Ahdî noktadır anda ma'ânî cevâhiri

Öldürüp girdi safâk-ves kanuma ol âftâb
Şimdi görünmez meger kim itdi kanumdan hicâb

Dil ruh-ı zîbânî gördükce yürek yansa n'ola
Penbe yanar sırçaya olsa mukâbil âftâb

Derd-i ıška yaz devâ-yı vasl yâ merk-i rakîb
Ey tabîb-i cân buyur ben hasteye şâfî cevâb

Kebkebün nakşıyla zînet bulalı rûy-i zemîn
Reşk idüp dir âsmân yâ leyteni küntü türâb

Ey Ümidî görmek ile yâri oldum kâm-bîn
Câme-hâb içre uyur bulsam olurdu kâm-yâb (Solmaz, 2018: 54).

Bu bilgilerden sonra üzerine çalıştığımız divançenin Ümidî Paşa'ya ait olduğunu, temkini elden bırakmadan, söyleyebiliriz. Çünkü divançede yer alan 5. gazelin matla beytiyle kaynaklarda verilen örnek gazelin matla beyti aynıdır. Divançedeki gazel şöyledir:

Öldürüp girdi şafak-ves kanuma ol âfitâb
Şimdi görünmez meger kim itdi kanumdan hicâb

Sırr-ı 'aşkuñ çıkmaya hergiz dehânundan benüm
Zehr-i hecrüñle olursa baña ger yüz biñ 'azâb

Âsumânda yıldıza yirde kıoma var hadd u 'ad
İtdügün cevri ü cefâya yok durur hergiz hisâb

Ğuşsa-i hâlün cibâl itdi bu cismüm şöyle kim
Nisbet olunsa baña 'anķâ kadardur her zübâb

Kışsa-i 'aşkum okıyup dinlemez ol bî-vefâ
Gerçi oldı ser-güzeştüm ey **Ümidî** bir kitâb

1. Ümidî Dîvânçe'si

Ümidî Dîvânçe'si² Millî Kütüphane Türkçe Yazmalar Bölümü 06 Mil Yz B 191 arşiv numarasında kayıtlı mecmua içerisinde yer almaktadır. 273 varaklık mecmua aslında bir divanlar mecmuasıdır. Mecmuanın içerisinde sırasıyla *Hayretî Dîvânı*, *Usûlî Dîvânı*, *Ahmed Dîvânı*, *Mesîhî'nin Edirne şehrengizi*, *Mesîhî Dîvânı*, *Zâtî Dîvânı*, *Ümidî Dîvânçe'si*, *Zâtî'nin gazellerine yazılmış nazireler ve Revânî'nin İşretnâme'si* bulunmaktadır. 257x280-130x96 mm. boyutlarındaki mecmua 23 satırdır. Kâğıt türü abadî, yazı türü ise ta'lîktir. Çalışmamıza konu olan Ümidî Dîvânçe'si ise mecmuanın 180a-190b varaklarında Zâtî Dîvân'ının der-kenar bölümünde yer almaktadır. Revî harfine göre mürettep olan Ümidî Dîvânçe'sinde 61 gazel ve 1 kaside vardır.

² Bu çalışmada makale sınırları gözetilerek Dîvânçe tanıtılmıştır. Devam eden çalışmamız neticesinde Dîvânçe'nin incelemesi, tam metni ve şiirlerin günümüz Türkçesine çevrilmiş hâli yayımlanacaktır.

1.1. Gazeller

Dîvânçe’de toplam 61 gazel yer almaktadır. Revî harfine göre mürettep olan gazelerde en çok “ra” harfinde olmak üzere 29 harfle gazel yazılmıştır. Gazellerin 56’sı 5, 5 tanesi ise 7 beyittir. Aşağıda revî harfi, gazel sayısı ve gazellerin beyit sayısı tablo hâlinde verilmiştir:

Revî Harfi	Gazel Sayısı	Beyit Sayısı
ا	3	5, 5, 5
ب	3	5, 5, 7
ت	4	5, 5, 5, 5
ث	2	5, 7
ج	2	5, 5
ح	2	7, 5
خ	2	5, 5
د	4	5, 7, 5, 5
ذ	1	5
ر	8	5, 5, 5, 5, 5, 5, 5, 5
ز	2	5, 5
س	1	5
ش	4	5, 5, 5, 5
ص	2	5, 5
ض	1	5
ط	2	5, 5
ظ	1	5
ع	2	5, 5
غ	2	5, 5
ف	3	5, 5, 7
ق	1	5
ك	1	5
ل	1	5
م	1	5
ن	2	5, 5
و	1	5
ه	1	5
لا	1	5
ی	1	

Tablo 1: Gazellerin Revî Harfi, Gazel Sayısı ve Beyit Sayısı.

Gazelerde dokuz farklı aruz kalıbı kullanılmış olup bunlardan en çok ise 32 gazelle remel bahrinin “*fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün*” kalıbı tercih edilmiştir. Her şairde olduğu gibi Ümîdî de “*tavsil/vasl (ulama), vasl-ı ayn, imâle, medd, zihaf, kasr*” gibi aruz tasarruflarına başvurmuştur. Genel olarak bakıldığında şairin aruz kullanımını iyi seviyededir. Aşağıda gazelerde kullanılan aruz kalıpları, sayıları ve bu kalıpların kullanım oranları verilmiştir:

Kalıplar	Sayı	Oran
<i>fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün</i>	32	% 52
<i>fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün</i>	1	% 1,6
<i>fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün</i>	1	% 1,6

<i>mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün</i>	9	% 14
<i>mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ülün</i>	3	% 4,9
<i>fe'ilâtün mefâ'îlün fe'ülün</i>	3	% 4,9
<i>mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ülün</i>	3	% 4,9
<i>mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün</i>	4	% 6,5
<i>mefâ'îlün fe'ilâtün mefâ'îlün fe'ülün</i>	5	% 8

Tablo 2: Gazellerdeki Aruz Kalıpları, Sayıları ve Oranları.

Divânçe'de *ek hâlinde*, *ek+kelime veya kelime grubu hâlinde* ve *kelime veya kelime grubu hâlinde* toplam 33 gazelde redif vardır. Bunlardan en çok kullanılan 14 gazelle kelime veya kelime grubu hâlindeki rediflerdir. Aşağıda redifler, sayıları ve oranları tablo hâlinde verilmiştir:

	Redifler	Sayı	Oran
Ek Hâlindeki Redifler	-dur, -sız, -mış, -dan, -dan, -ina.	7	% 21
Ek + Kelime veya Kelime Grubu Hâlindeki Redifler	-dur sana, -den cüdâ, -ın gözet, -dur ferruh, -den lezîz, -dan seher, -dan hazz, -ün yok, -ün senün, -umdur benüm, -ı eyler ârzû, -yı gördün mi.	12	% 36
Kelime veya Kelime Grubu Hâlindeki Redifler	ey dost, iltifât, olur bâ'is, kadeh, ferah, telh, eylerüm ümîd, sensiz, olmuş, hatt, dirîg, degül, ola, zülf.	14	% 42

Tablo 3: Gazellerdeki Redifler, Sayıları ve Oranları.

Ümidî Divânçe'sinde mücerred, mürdef ve müesses olmak üzere üç çeşit kafiye görürüz. Sadece revî harfî ile yapılan kafiye türü olan kafiye-i mücerred 15 gazelde görülür. Aşağıda bu kafiye türüne iki gazelin matla beyti örnek olarak verilmiştir:

Yârümi düşmen rakîb itmek diler **benden cüdâ**
Döstlar mümkün degüldür cân ola **tenden cüdâ**

Gidipdür 'aql u hüşum cümle **yek-ser**
İçelden dest-i sâķiden mül-i **ter**

Revî harfinden önce "elif, vav ve ye" harflerinden birinin bulunduğu kafiye türü olan mürdef kafiye 43 gazelde kullanılmıştır. Aşağıda bu kafiye türüne iki gazelin matla beyti örnek olarak verilmiştir:

Bülbül-i şeydâ egerçi kim **hezârândur saña**
Ey kaçşı yâ şanma kuluñ gibi **kurbândur saña**

Eyleyimez verd-i handân hadd-i **cânân ile bahs**
Mâh-ı tâbân idemez hurşid-i **rahşân ile bahs**

Revîden önce dahîlin, dahîlden önce de te'sîsin bulunduğu kafiye yani müesses kafiye ise 3 gazelde görülmektedir. Aşağıda bu kafiye türüne iki gazelin matla beyti örnek olarak verilmiştir:

Dehānuñ muşhaf-ı hüsnünde bir mīm-i melāhatdur
Kaşuñ miñnet çeken ‘uşşāka ‘ayn-ı rā-yı rāhatdur

‘Acep mi kūyuñı görmekle olsa gönlümüz kāni‘
Ki olur müdde‘iler çün yüzün görmeklige māni‘

1.2. Kaside

Dîvânçe’de gazellerden sonra 16 beyitlik bir kaside bulunmaktadır. Başlıksız kaside muzâf bahrinin “*mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün*” ile kaleme alınmıştır. Kadisede “-âb+dan” şeklinde mürdef kafiye ve ek hâlindeki redif bulunmaktadır. Kaside tür olarak nasihatnâmedir:

Nice vefā umar kişi dehr-i harābdan
Kim kendi dağı hālî degül inkılābdan

Bu tāk-ı zer-nigār bu baħr-i kebūda
Bir qubbedür ki oldu şu üzre habābdan

2. Örnek Gazel Metinleri

-1-

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1. Bülbül-i şeydā egerçi kim hezārāndur saña
Ey kaşuñ yā şanma kuluñ gibi qurbāndur saña
2. Leblerüñ esrârına gerçi ki vâkıf kimse yok
Bu ‘acebdür halk-ı ‘âlem cümle hayrāndur saña
3. Āsitān-ı yârdan mehcūr olalı ey gönül
Döstuñla düşmenüñ gam-gin ü şādāndur saña
4. Zülfi zinciri ile çāh-ı zenehdānın görüp
Didüm ey dīvāne dil bu bend ü zindā[ndu]r saña
5. Bu şeb-i târik-i hicrān içre görüp hālüñi
Ey **Ümîdî** ra‘d-ı nālān ebr-i giryāndur saña

-2-

fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

1. Yārümi düşmen raqīb itmek diler benden cüdā
Döstar mümkün degüldür cān ola tenden cüdā
2. Vaşluña lâyıq degüldür görmesen şādî yüzün
Her ki cevrenden kaçup olmak diler senden cüdā

3. Zülf-i şebdizün dahı gül-günüña itme hicāb
Eyleme ey meh bizi ol rüz-ı rüşenden cüdā
4. Nāşihā pend eyleyip men' itme cānāndan beni
Olmazam ya ammā ben ol vech-i ahsenden cüdā
5. Kūy-ı cānāndan ıraç şorma **Ümidî** hālümü
N'ola hālî bülbülüñ olduḡda gülşenden cüdā

-3-

fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

1. Öldürüp girdi şafaḡ-veş ḡanuma ol āfitāb
Şimdi görünmez meḡer kim itdi ḡanumdan hicāb
2. Sırr-ı ' aşḡuñ çıkḡmaya herḡiz dehānumdan benüm
Zehr-i hecrüñle olursa baña ger yüz biñ ' azāb
3. Āsumānda yıldıza yirde ḡoma var ḡadd u ' ad
İtdüḡüñ cevr ü cefāya yoḡ durur herḡiz ḡisāb
4. ḡuşşa-i ḡālün cibāl itdi bu cismüm şöyle kim
Nisbet olunsa baña ' anḡā ḡadardur her zübāb
5. ḡışşa-i ' aşḡum oḡıyup diñlemez ol bi'-vefā
Gerḡi oldu ser-güzeştüm ey **Ümidî** bir kitāb

-4-

mef' ulü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilün

1. Bu ḡarḡ-ı ḡārüm üzre olursañ da āfitāb
Zir-i zemīne bir gün olısar yirün turāb
2. Gendüm mişālî tiz öḡüte dāne-i vücūd
Toḡmiş durur çü ḡarḡ-ı felek şekl-i āsiyāb
3. ḡayanma dehre āb-ı ḡayāt içdüñ ise de
Kim ne ḡadar ḡarār ide şu üzre bir ḡabāb
4. Yab yab ' imāret eyleyi ḡör āḡiret evin
Kim ḡıldı nice biñ ḡişiden ḡurduḡuñ ḡarāb

5. Vir şoñ nefesde teşnene yā Rab şu cāmı kim
Maḥşerde mest-i ‘aşkuñ olup çekmeyem hicāb
6. Bezm-i belāda dem-be-dem eşküm şarābını
İçsem n’ola ki oldı ğam ile yürek kebāb
7. Yārān raḥmetüñden **Ümīdī** ümīd nice
Kesmez günāhı ger çeke bī-ḥadd ü bī-ḥisāb

-5-

mef’ülü fā’ilätü mefā’ilü fā’ilün

1. Yilse hevā-yı mihr ile zerrāt-ı kāyināt
Ṭañ mı ki vākıf olmadı zātına hiç zāt
2. ‘Aşkuñla meyl-i ḥüsn ü cemāl itdüğüm bu kim
Gösterdi ḥüsnuñi senüñ āyine-i şifāt
3. Deryā-yı ‘aşkuñ içre iden kendüyi fenā
Oldı naşībi Hızır gibi çeşme-i ḥayāt
4. Gün gibi dehri rüşen idem şevk-i nazmla
Zātuñ gününden olsa baña zerre iltifāt
5. Şun teşne leb **Ümīdīye** luḥfuñla bir kadeḥ
Tā kim iki cihān eleminden bula necāt

-6-

fā’ilätün fā’ilätün fā’ilätün fā’ilün

1. Ey gönül geç tīr-i müjgāndan kemān kaçın gözet
Naқşına bakup cihānuñ қalma naққaşın gözet
2. Gel ḥarābātī vü rind-i lā-übālī-meşreb ol
Dehr ḥalkınuñ yiter taḥsīn ü sābāşın gözet
3. Қande biter pençe-i mercānı bilmek isteseñ
Baḥr-i eşküm içre sīnem zaḥm-i ḥün-pāşın gözet
4. Cān ile isterseñ ey ṭalib ḥaқīḳat kılasın
Ka’be vü yoldan қoyup yār işigüñ taşın gözet

5. Pâyüñe yüz sürmeğiçün ey nihâl-i hõş-ıurâm
Cüy olup aqđı **Ümidîñüñ** gözi yaşın gözet

-7-

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

1. Eyleyimez verd-i ħandân ħadd-i cânân ile baĥş
Mâh-ı tâbân idemez ħurşîd-i raĥşân ile baĥş
2. Her ne deñlü ser-firâz olursa serv-i hõş-ıurâm
Cânı yoĥdur iremez sen pâk-dâmân ile baĥş
3. Olmasun dürr-i binâ-güşuñ mu' âriz ħaddine
Kevkeb-i dürrî ider mi mâh-ı tâbân ile baĥş
4. 'Aşĥ-ı Leylânüñ dilâ esrârına buldum vuĥûf
Eylerüm şimdengirü Mecnûn-ı ħayrân ile baĥş
5. Küşte-gîr-i 'aşĥa merd-efkenle kim tolaşdı dil
Şanki bir pervâne eyler nâr-ı süzân ile baĥş
6. Dil uzatmasun igende eşküme deryâ-yı Nîl
Ķatre teg ne ħaddi var kim ide 'ummân ile baĥş
7. Müdde'iler bu **Ümidî** şî'rine daĥl itmesün
Eyleyimez zâĥlar murĥ-ı hõş-elĥân ile baĥş

-8-

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

1. Şol gedâ kim ĥâk-ı pâyüñi ider başına tâc
Pâdişâh-ı dehr olur iksire çekmez ihtiyâc
2. 'İyd-ı vaşluñda tena'umda ola ĥalk-ı cihân
Ben revâ mıdır ki ĥalam rûze-i hicründe aç
3. Derd-i hicrûñle gönül şol deñlü mu' tâd oldı kim
Ķam degüldür itmeseñ vaşluñ şarâb ile ilâc
4. Sırr-ı 'aşĥuñ ĥalka fâş oldı düşelde gönlüme
Şu'le-i nârı bu rüşendür ziyâd eyler zücâc

5. Gün yüzinde zülf-i şeb-rengi perişân olalı
Misk-i Çine ey **Ümîdî** kalmadı hergiz revâc

-9-

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

1. Eyleyelden derd-i hicrûnle dil ü cân imtizâc
Kalmadı vaşluñ şarâbına tabîbâ ihtiyâc
2. Mihrüni gönlümde ey meh nice pinhân ideyin
Hâyil olmaz pertev-i mihre bu rüşendür zücâc
3. Kâtl-i a' dâ eylemek ben variken lâyıq mıdur
Hasteyi kırsun tabîbâ şanma eylersin ilâc
4. Ben gedâya işigünde hâk-ı pâyin luğ idüp
Şâh-ı ' aşk itdi beni lâyıq görüp taht ile tâc
5. Ey tabîbüm şerbet-i la' lüñle emsem eyle kim
Fikr-i zülfüñle **Ümîdî** oldu sevdâyî-mizâc

-10-

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

1. Sâkiyâ bezm içredür altun yine gül-gün kadeh
Kim töludur lâlelerden tağla hāmün kadeh
2. Gül gibi zerrin kadeh çün kim donatdı gülşeni
Hayf ola kim gün gibi devrânuma altun kadeh
3. Her ne deñlü serkeş olsa rām ider dilberleri
Bâde ey sâkî bilür mi yoğsa bir efsün kadeh
4. Nüş ideydüm mihr-i hüsnün şevkine ey mâh-rû
Ger şafağ olsaydı bâde kâse-i gerdün kadeh
5. Tölular içildüince kaçma sâkî büseden
Meclis içre sâkiyâ çün kırdı bir kânün kadeh
6. Devletünde hamdulillâh ey şeh-i ' âlî-cenâb
Her ne guşşam var ise dilden ider birün kadeh

7. Şerha şerha cismüme mest olup urdum dağlar
Ey **Ümidî** derdümün her birin itdi on kadeh

-11-

fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

1. Gönlüme la' l-i lebün fikri virür her gün feraḥ
Nitekim virür kişiye bāde-i gül-gün feraḥ
2. Hınçer-i bürrānuña cān virdigüm cānā budur
Bir nefes olsun dirin bāri dil-i maḥzūn feraḥ
3. 'Aşkuñ için üşürüp ālām-ı dehri başuma
Āh kim itmez beni bu gerdiş-i gerdün feraḥ
4. Bir dem irersem vişāle çekdürür yüz biñ firāk
Dilerüm kim bulmaya hergiz bu dehr-i dün feraḥ
5. Ey **Ümidî** ğam-güsāruñ ğuşşa-i dildār idin
Kişiye olmaz cihānda yār-i bākī çün feraḥ

-12-

mefā' ilün mefā' ilün fe' ulün

1. Efendi bendeñi kı l ğamdan āzād
Baña ādemlik eyle ey perī-zād
2. Hevā-yı 'aşkuñı terk itmezem ben
Yanup oda gelem olursa bir yād
3. Ruḥ u zülfün hevesiyle şeb ü rüz
Çıkar evc-i semāya āh u feryād
4. Çü virān eyledün zulm ile gönlüm
N'ola itsen yine 'adl ile ābād
5. Vefādan şimdi istiğnāsı vardur
Cefañ ile **Ümidî** oldu mu' tād

-13-

fe' ilâtün mefā' ilün fe' ilün

1. Çekdügince ğamuñ dil-i nā-şād
Oldı mihrün gönülde derd ziyād

2. Oldı şahrâyî lâle la' lüñ için
Düşdi tağa qaddüñ için Şimşâd
3. Giryeme acıdı benüm deryâ
Nâleme itdi tağlar feryâd
4. İtmedi gönlüne senüñ te 'şîr
Seng-i hârâ midur yaḥûd pûlâd
5. Ger qalem ola dehrüñ eşcârı
Hem bu deryâlar ola cümle midâd
6. Haşre dek yazsa ḥalk yazılmaz
Bu **Ümîdiye** itdügüñ bî-dâd
7. Çünkü gencüñ yiri ḥarâbe imiş
Dil-i vîrânum olmasun âbâd

-14-

mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

1. 'Aşq içre ben ki luṭf u nigâh eylerüm ümîd
Bir bendeyüm 'inâyet-i şâh eylerüm ümîd
2. 'Ayb itme işigünde yer idinmek istesem
Lâ-büd cihânda 'izzet ü câh eylerüm ümîd
3. Güm-kerde râh-ı vâdî-yi hicrânuñum senüñ
Ser-menzil-i vişâlüne râh eylerüm ümîd
4. Geçdi egerçi ḡaflet ile 'ömr-i nâzenîn
İllâ ki yine 'avn-i İlâh eylerüm ümîd
5. Cürmüm ne deñlü çoğ ise Rabb-i Ğafûrdan
Kesmem **Ümîdî** 'afv-ı günâh eylerüm ümîd

-15-

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. Her kimi kim öldüre sevdâ-yı ḥaṭṭ u zülf-i yâr
Ḥâk olup her zerresinden çıka yüz biñ mûr u mâr

2. Çâr-ebrû vech-i pâküñ üzre Hind ü hâl ile
Ka'bede şan bir yire geldi Bilâl ü çâr-yâr
3. Tâb-ı mihrûñ olmasa kalbinde ey meh âfitâb
Hırza girüp zerre-veş olmazdı her gün bî-çarâr
4. Ğirre olma cām-ı lu'be 'ıyş u nüş it kim cihân
Nice bezm-i Cem bozup cāmına virdi inkisâr
5. Ebr-veş giryân gerek çeşmüñ **Ümîdî** dem-be-dem
Gülsitân-ı 'aşk olsan dirsüñ her dem bahâr

Sonuç

XVI. yüzyıl divan şairlerinden Ümîdî Paşa'nın doğum tarihi bilinmemektedir. Kanûnî Sultan Süleyman dönemi kaptanlarından Salih Paşa'nın oğlu olan Ümîdî, babası gibi denizcidir. Şair 946 (1539-1540) yılında vefat etmiştir. Ümîdî Paşa'nın şu an için bildiğimiz tek eseri Dîvânçe'si olup Dîvânçe'nin ulaşılabildiğimiz tek nüshası ise Millî Kütüphane Türkçe Yazmalar Bölümü 06 Mil Yz B 191 arşiv numarasında kayıtlı mecmua içerisinde yer almaktadır. 273 varaklık mecmua aslında bir divanlar mecmuasıdır. Bu mecmuada Ümîdî Dîvânçe'sinden başka *Hayretî Dîvânı*, *Usûlî Dîvânı*, *Ahmed Dîvânı*, *Mesîhî'nin Edirne şehrengizi*, *Mesîhî Dîvânı*, *Zâtî Dîvânı*, *Zâtî'nin gazellerine yazılmış nazireler ve Revânî'nin İşretnâme'si* bulunmaktadır. Dîvânçe, Zâtî Dîvân'ın derkenar bölümünde yer almaktadır. Dîvânçe'de 61 gazel ve 1 kaside bulunmaktadır. Revî harfine göre mürettep olan gazellerde en çok "ra" harfinde olmak üzere 29 harfte gazel vardır. Gazellerin 56'sı 5, 5 tanesi ise 7 beyittir. Gazellerde dokuz farklı kalıp kullanılmıştır. Bunlardan en çok ise 32 gazelle remel bahrinin "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbı kullanılmıştır. Dîvânçe'de ek hâlinde, ek+kelime veya kelime grubu hâlinde ve kelime veya kelime grubu hâlinde toplam 33 gazelde redif kullanılmıştır. Dîvânçede mücerred, mürdef ve müesses olmak üzere üç çeşit kafiye görürüz. Muhteva açısından baktığımızda gazellerin çoğu klasik üsluba uygun şekilde âşıkâne/rindâne tarzda yazılmıştır. Şair, gazellerde geleneğin sınırlarını belirlediği ortak hayal ve mazmunları benzer kelime kadrosu ile çizmeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra nasihatnâme türünde değerlendirebileceğimiz gazeller ve beyit/beyitler de bulunmaktadır. Dîvânçe'de gazellerden sonra nasihatnâme türünde 16 beyitlik bir kaside vardır. Bu çalışma ile XVI. yüzyıl klasik Türk edebiyatının başarılı bir temsilcisinin küçük bir eseri tanıtılmaya çalışılmıştır. Böylece yapılacak daha kapsamlı çalışmalara bir kapı açılmıştır.

Kaynakça

- Buyruk, İ. E. (2009). *Ümîdî Ahmet Dîvânı (İnceleme-Metin-Özel Adlar Dizini)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Buyruk, İ. E. (2020). *Ümîdî, Vâiz Şeyh Ahmed Efendi. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/>, Erişim tarihi, 11/03/2021.
- Çapan, P. (2005). *Mustafa Safâî Efendi Tezkire-i Safâî (Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâ'idü'l-Eş'âr) (İnceleme-Metin-İndeks)*. Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2004). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları.
- İpekten, H. vd., (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Kılıç, F. (2018). *Âşık Çelebi Meşâ'irü'ş-şu'arâ. Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap web site: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>*, Erişim tarihi, 11/03/2020.
- Kocaaslan, H. (2009). *Tuhfe-i Nâilî Metin ve Muhteva I. cilt s. 1-233*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Sivas.
- Pala, İ. (2003). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: L&M. Yayınları.
- Saraç, Y. (2019). *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*. Gökkuşbe Yayınları.
- Selvi, M. (2008). *Ümidî Hayatı, Eserleri, Edebi Kiřilięi ve Dîvânı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Afyon.
- Solmaz, S. (2018). *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâ'sı (İnceleme-Metin)*. *Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap web site: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>*, Erişim tarihi, 11/03/2020.
- Şemseddin Sami (1986). *Kâmus-ı Türkî*. İstanbul: Endurun Kitabevi Yayınları.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Ek: Dîvânçe'den Bazı Gazellerin Tıpkıbasımı:

480
بیلیشید لکرم چو کرم اولدندرسا
ای قونی یاغنی اولد کسکی نوباندرسا
ایکده کسکلر نکرجه که واقف که بون
یو طبر خلق عالم جله هیلندرسا
رسنه باره نکرجه اولد ایجا و کاس
دوستلک و شکر نکلندرسا
زلفی زنجیری ایله چاه زلفی زنجیر
ویدر ای دورلنده نه بویند ورنلدرسا
بویستار ایله کور کور حالک
ایله ایله بیله رعد ناله ایله کور باندرسا

دله غننه قران ووردله قاله غننلیب
لکرم کور و قیلبیز نکر بوز وده لوله حیدر
کسکلر کویله نوبالاند وده لکجه کس
کوللانده کویله لور لالنه جانا غننه ایله
ای طبر چاه وده باغنه کایله علای
کرم قول کور ورنه کور ورنه طبر
کوی ویدر وده کسکلر ایله کسکلر
باکسکلر نکرده بوز بوز کسکلر ایله
بینه باکسکلر جانا نکرده کور باکسکلر
کرم ایله بویله لقای معول قندی طبر

یله مولی مهله اولدورن کابیات
کلکی که اولف اولدی اولدی اولدی
عقلم برص و جلاله اولدی اولدی
کونرویه حسابی سیرلیندی اولدی
دربای عشق اولدی اولدی اولدی
اولدی نصیبی هفت ای صبر و صفا
کوه کیمی و بوی رونق اولدی اولدی
اولدی کوننده اولدی اولدی اولدی
صوفیه ننه لری بیدیه اولدی اولدی
ناملرجه جهانه اولدی اولدی

سنان کورکه بل رفیقه اولدی اولدی
له کور کورده اولدی اولدی اولدی
کوه کورده اولدی اولدی اولدی
کوه کیمی اولدی اولدی اولدی
اولدی اولدی اولدی اولدی
قادر اولدی اولدی اولدی
زلف سیرینه اولدی اولدی
کوه کورده اولدی اولدی
جهانه اولدی اولدی اولدی
عزیز اولدی اولدی اولدی